

V boj tudi takrat, ko ni zagotovila, da boš zmagal

Savin Jogan
predsednik Društva
za negovanje
rodoljubnih tradicij
organizacije TIGR
Primorske

✚ Nataša Bucik Ozebek
✚ Tomaž Skale

Včeraj zvečer so v Ajdovščini s slovesno akademijo zaznamovali 90-letnico nastanka rodoljubne organizacije TIGR Julijske krajine, ki si je ime skovala iz začne okupiranih primorskih središč Trsta, Istre, Gorice in Reke. Tajna, za nekatere tudi teroristična organizacija je nastala v časih krutega poitalijanskevanja primorskih Slovencev in Hrvatov. Vse od ustanovitve jeseni 1927 na Nanosu do ustrelitve žrtev drugega tržaškega procesa (decembra 1941) je bilo nje delovanje tajno, naloga pa jasna: boj zoper narodnostno zatiranje in poskuse izničevanja slovenskega naroda, njegove kulture in jezika ter zoper kršenje temeljnih političnih in drugih človekovih pravic. Organizacija TIGR je bila nekašna naravno podstat kasnejšega narodnoosvobodilnega boja in je pomembno prispevala k priključitvi Primorske matični domovini. Kljub temu se je morala po vojni zaradi konkurenčnega boja s komunistično partijo, kdo je prvi zanetil odpor proti sovržniku, znova umakniti v senco. Danes njene vrednote ohranjata dve organizaciji: Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, ki ga vodi Savin Jogan, in alternativno Gibanje 13. maj pod vodstvom Vilija Kovačiča.

V kakšnih razmerah je nastal TIGR in na kaj je odgovarjal?

Za Primorce na okupiranem ozemlju so bili to zelo hudi časi. Čeprav so Italijani Slovencev in Hrvatov obljubljali spoštovanje njihove tradicije in kulture in jim z leta 1920 sprejeto resolucijo jamčili, da bodo lahko gojili svoj jezik, kulturo in vero brez omejitve, so že tedaj z ostrimi ukrepi zatirali slovenstvo. Postopoma so bili razpuščeni slovenski narodni sveti, slovenski župani so bili internirani, večina na Sardinijo. Prepovedano je bilo izobešanje slovenskih zastav, julija 1920 so fašisti zažgali slovenski Narodni dom v Trstu. Že do leta 1922, ko so fašisti v Italiji prevzeli oblast, je bilo požganih 130 poslopj slovenskih in hrvaških kulturnih društev, knjižnic, telovadnic, župnišč, zadrug, hranilnic...

S fašizmom se je to uničevanje nadaljevalo sistematično in legalno. Leta 1923 so bila odpravljena slovenska imena krajev, sledila je prepoved izdajanja periodičnega tiska in knjig ter vnašanja in razširjanja slovenskih časnikov. V šolah so začeli ne-

Današnje mlade generacije bi morale vedeti, da je včasih treba iti v boj tudi takrat, ko ni zagotovila, da boš zmagal. In da se je treba zaradi človeškega dostojanstva upreti tudi tedaj, ko si povsem potisnjen v kot.

kateri italijanski učitelji v spričevalih in šolski dokumentaciji kar na svojo roko otroke prekrščevati – iz Ivana v Giovanniha, iz Srečka v Feliceja. Sledili so priimki. Samo v Trstu in okolici so do leta 1935 160.000 ljudem spremenili priimke, na Goriskem pa 115.000 prebivalcem. Poitalijanskevanje je šlo do pokopališč, kjer so morali svojci popraviti nagrobnike in nanje vklepati italijanska imena pokojnih. V vozilih javnega prometa, gostilnah, trgovinah so visele table z napisi *Qui si parla soltanto italiano!* (Tukaj se govori samo italijansko, op. p.). Na koncu te kalvarije je sledila prepoved uporabe slovenščine pri zunanjih cerkvenih procesijah, nato tudi v pridrihah.

Približna statistika kaže, da so primorski Slovenci in Hrvatje v desetletju po prvi svetovni vojni izgubili 488 osnovnih šol, 400 društev in prav toliko knjižnic, vse svoje krovne politične organizacije, 31 občasni glasil, okrog 300 zadrug, hranilnic in posojilnic. Slovenski učitelji so se morali seliti v notranjost Italije, nekatere bolj agilne pa so aretirali in izgnali. Zgolj eno zgodbo vam povem, kako daleč je šlo vse to: v Podnanosu so imeli otroci italijanskega učitelja, ki je bolehal za tuberkulozo. Otrokom je pljuval v usta. Tigrovci so čez počitnice sklenili, da bodo temu naredili konec. Nekega večera so ga prišli odstraniti, žal pa niso vedeli, da je bil tedaj pri njem na obisku njegov brat. Ubili so napačnega.

Tudi metode tigrovskega odpora torej niso bile mile?

Ne. Cilja organizacije sta bila brezkompromisna boj proti fašizmu in priključitev Primorske ter Istre k Jugoslaviji. Njena bistvena metoda pa se kaže v odločnosti, da na nasilje odgovori – ko bo treba – tudi z nasiljem. Je pa treba povedati, da je organizacija TIGR po radikalnejših oblikah boja posegla na Tržaškem, medtem ko je na Goriskem upor deloval bolj na kulturnem področju. Proti poitalijanskevanju otrok v italijanskih šolah so tigrovci požigali šole in vrtnice v Trstu in okolici ter na Krasu. Tu so bile že zgodaj v odpor proti fašizmu vključene tudi oborožene akcije: bombni napadi na fašistične in karabinjerske vojašnice, atentati na posebej grobe fašistične veljake, tudi na slovenske fašistične kolaborante. Dolgoročno je organizacija skrbela tudi za zbiranje orožja in streliva ter vojaško pomembnih podatkov. Z miniranjem železnic so preprečevali dovažanje vojaškega blaga za nemške enote. Na drugi strani so skrbeli, da

na to območje prihajale slovenske knjige in časopisi, organizirali so skrivni pouk slovenščine, izdajali učbenike za učenje slovenščine v družinah.

Zanimivo je, da ne veste natančno, kdaj praznovati obletnico ustanovitve TIGR. V veliki tajnosti je bila ustanovljena septembra ali oktobra 1927 na Nanosu. Je tajnost eden osrednjih elementov te organizacije?

Zagotovo, delovali so skrajno konspirativno. V previdnosti in tajnosti so šli tako daleč, da se v TIGR nista smela včlaniti dva brata iz iste družine. Fantje so morali prej odslužiti vojaški rok, da so imeli tudi nekaj vojaškega znanja. Niso smeli biti poročeni, da ne bi ogrozili svoje družine. Da vpletanje družine ni bilo dobro, kaže tudi ponesrečen poskus atentata na Mussolinija v Kobariду.

Takrat se je za samomorilskega napadalca javil Franc Kavs iz Česozče. Opanas z razstrelivom naj bi se vzpustil pred Mussolinijem, a se je potem premislil. Je jasno, zakaj?

Obevljala je človekoljubna razlaga, da so se mu smilili otroci, ki so na trgu sprejeli duceja, saj bi vsi skupaj šli v zrak. A razlag je še mnogo. Ena od njih je ta, da ga je mačeha zaslačila, kako si okrog pasu zapenja pas z bombo, ter zagnala vik in krik in v zadnjem trenutku preprečila atentat. Kavs je bil na drugem tržaškem procesu zaradi tega obsojen na smrt, a se istega dne oproščen. Italijani so vedeli, da je bil zgolj določen za to.

Organizacija je 14 let uspešno ohranilo svojo tajno delovanje, razkrite njihovega delovanja pa je bilo kruto. Devet vodij in vidnejših sodelavcev TIGR je vzpustil plačalo z življenjem. Obsojeni so bili terorizma in vohunjenja.

Nekateri organizacijo štejejo za teroristično, a sam menim, da je kljub njeni specifični organiziranosti ni mogoče šteti za sektaško ali klikarsko organizacijo. Zaradi njenega izvora, načina rekrutiranja in povezav s primorskimi ljudmi ter zaledjem, ki so ji ga ti ponudili, je mogoče TIGR šteti kot ljudsko gibanje za obrambo samobitnosti in dostojanstva tega ljudstva. Na tak odnos so kazali številni kresovi po primorskih vrhovih ob obletnicah streljanja bazo-viskih žrtev. Prav tako so ob obletnicah kresovi, ki so usmrtili štiri voditelje TIGR, ljudje doma ob mizi pustili

štiri prazne stole. Omeniti je treba tudi to, da so se tigrovci v akcijah izogibali človeškim žrtvam. Poslopja so gorela v nočnem času. V tem smislu se jim je ponesrečil le napad na časopis *Il Popolo di Trieste*. Pripravili so ga ponoči, niso pa vedeli, da tam en priden urednik ponoči piše članke, in zato je postal žrtev tega napada.

Bolj so bili ti njihovi napadi namenjeni demonstraciji, da bi ljudje in svet videli, v kakšnih razmerah živijo. Šlo je za demonstracijo manjšine, ki jo uničujejo. Šlo je za naravno reakcijo ljudi, ki so se čutili brezmočne in zapuščene od vsega sveta.

Se dovolj zavedamo vloge TIGR za priključitev Primorske k matični domovini? Mislim, da premalo. Nekot sem izračunal, da je po njegovi zaslugi in zaslugi narodnoosvobodilnega boja Sloveniji pripadlo 4752 kvadratnih kilometrov ozemlja.

Je TIGR samo Primorska zgodba?

Prijel se je še na Gorenjskem, močni središči sta bila Kranj in Jesenice. Po letu 1930 se je sedež TIGR preselil v Ljubljano, po nekaterih podatkih, ki sem jih zbral, naj bi deloval tudi na Štajerskem, kamor se je med prvo svetovno vojno izselilo veliko Primorcev. Pogum, specifične metode boja, zaupanje med člani tigrovskega gibanja pa presegajo vsakršne meje in si nedvomno še danes zaslužijo priznanje in občudovanje.

Je naveza Trst-Istra-Gorica-Reka še živa?

V društvu še gojimo povezave. Sodelujemo z združenjem antifašistov v Istri in slovenskim društvom Bazovica na Reki. Vendar pa to povezovalne slabijo ali celo hromijo politične konstelacije na obeh straneh.

Kako bi TIGR odgovarjal na današnje globalizacijo?

V tem smislu bi bil TIGR danes eno spodobno protifašistično, protineoliberalno, normalno in potrebno gibanje.

Kaj bi danes morale generacije, ki še sedijo v šolskih klopeh, vedeti o TIGR?

Ko so ti ljudje odhajali v boj, ni bilo niti za značni mehurček verjetnosti, da bo boj uspel. Vedeli pa so, da se morajo upreti. Današnje mlade generacije bi zato morale vedeti, da je včasih treba iti v boj tudi takrat, ko ni zagotovila, da boš zmagal. In da se je treba zaradi človeškega dostojanstva upreti tudi tedaj, ko si povsem potisnjen v kot. ✕